

NOGMAALS: Een merkwaardige verzameling teekeningen

DOOR

DR. C. HOFSTEDE DE GROOT.

Facile inventis addere.

ET artikel van den heer MOES in de vorige aflevering van dit tijdschrift vestigde mijn aandacht op het door hem behandelde album, hetwelk zulk een interessant licht laat vallen op het werk van eenige daarin vertegenwoordigde kunstenaars. Mijne belangstelling eenmaal opgewekt zijnde, trachtte ik te bepalen, wie wel de teekenaar dezer min of meer vluchtige schetsen naar schilderijen zijner tijdgenooten kon wezen. Dat het een Delftsch kunstenaar uit het midden der 17e eeuw moet geweest zijn, lijdt geen twijfel en is reeds door den heer MOES geconstateerd: het karakter der teekeningen zelf en het schrift der opschriften voeren tot dit tijdvak; op zijn minst drie der genoemde verzamelaars: ADAM PICK, REINIER VERMEER en LEONARD BRAMER waren te Delft woonachtig en van de 35 vertegenwoordigde schilders stonden er veertien in min of meer nauwe betrekking tot Delft. De tijd van vervaardiging wordt voorts bepaald door het voorkomen van werken van eenige in 1621 en 1622 geboren schilders: A. v. BEIJEREN, KAREL DU JARDIN, LUD. DE JONG, EGB. v. D. POEL en ADAM PIJNACKER.

Stel dat zij allen hun werken omstreeks hun 20ste levensjaar hadden vervaardigd, dan verkrijgt men als uiterste grens voor het album ongeveer het jaar 1642. Voorts bewijst de omstandigheid, dat de schilder ADAM PICK onder de eigenaars van kabinetten genoemd wordt, dat de terminus ante quem ongeveer in het jaar 1653 of 54, het tijdstip van PICK's vertrek naar Leiden, ligt.

De vraag rijst dus: welk Delftsch artist, daar omstreeks 1642—1654 werkzaam, kan deze teekeningen hebben vervaardigd?

Allereerst een woord over de opschriften. Deze bestaan uit de namen der schilders, zijn hoogstwaarschijnlijk alle van dezelfde hand en 't zij met het zwarte krijt, waarmee ook de teekeningen gedaan zijn (CRABBETJE, P. PALAMEDES, WEENIX), 't zij met inkt geschreven; enkele zijn eerst met krijt en daaroverheen met inkt er op gezet (DU JARDIN, POELenburg, PIJNACKER en THOM. WIJCK). De handteekeningen nu op beide schetsen naar schilderijen van LEONARD BRAMER zijn met diens eigen handschrift gedaan. Ten bewijze hiervan plaats ik ze hier naast een handteekening op eene der vele teekeningen in het Prentenkabinet te München, waarvan ik een

doortrekje aan de vriendelijkheid van den Conservator, DR. W. SCHMIDT aldaar, te danken heb. Deze handteekening is van 1646, dus ongeveer uit denzelfden tijd als ons album.

Opschrift van de schets naar „De Besnijdenis.”

Opschrift van de schets naar „De Kindermoord.”

Opschrift eener teekening te München.

Mij dunkt, er zal wel bij niemand twijfel overblijven, of deze drie handteekeningen zijn alle door denzelfden persoon gezet. Voor zoover het geringe materiaal ter vergelijking het toelaat, kunnen wij er ook uit besluiten, dat de opschriften der andere schetsen eveneens van BRAMERS hand zijn. Zoo komt, om slechts één voorbeeld te noemen, dezelfde hoofdletter L ook in de namen LIEVENS en LASTMAN voor.

Vaststaande dat BRAMER de teekeningen van opschriften voorzag, rest ons nog aan te toonen, dat zij zelve ook van zijne hand zijn. Voor dit bewijs staan ons in 's Rijksprentenkabinet drie teekeningen ten dienste; alle drie met historische onderwerpen: de Bespottung van Christus door de krijgsknechten, Juda en Thamar, en een optocht van gevangen vrouwen door ruiters en voetknechten geëscorteerd. Hoewel geen van drieën gemerkt, laten zij toch voor hem, die door zijne bijkans talloze teekeningen in de prentenkabinetten te Bremen, Brunswijk, München en elders met BRAMERS wijze van teekenen vertrouwd is, geen twijfel over, of zij zijn alle van hem. In 't bijzonder is het Escorte van gevangen vrouwen geschikt ter vergelijking. Iets zorgvuldiger met de pen uitgevoerd en met gewasschen schaduwen, vertoont het voor 't overige dezelfde wijze van omtrekken der figuren, van aangeven der gewrichten door een druk van het krijt of van de pen, van drapeeren der gewaden als onze schetsen. Men vergelijke slechts de naakte vrouwen op No. 9 naar COUWENBERCH, de Bathseba op No. 23 naar LASTMAN en de vrouwetypen op No. 20 naar LUDOLPH DE JONGH. Natuurlijk zijn ook afwijkingen in de techniek niet zeldzaam. Deze worden echter deels door de vluchtigheid der schetsen, deels daardoor verklaard, dat het copiën naar de werken van andere meesters zijn en er dus noodzakelijk eene vermenging van twee stijlen is te constateeren.

Na aldus te hebben aangetoond, dat L. BRAMER de teekenaar dezer schetsen is geweest, zij het mij vergund bij enkele daarvan nog eenige opmerkingen te maken.

No. 2. BAMBOOTS. In de verzameling GIJSBERT DE CLERCQ te Amsterdam bevindt zich een authentiek werk, landschap met herders en vrouwen van PIETER DE LAER, waarvan een prent van CORNELIS VISSCHER (WUSSIN, No. 184) bestaat.

No. 4. M. DE BERGH. Dit is niet de teekenaar MATHIJS JANSZ. VAN DEN BERGH, die te IJperen geboren is en o. a. te Leiden¹⁾ en Alkmaar werkzaam was, maar de Delftenaar MATHEUS GILLESZ. DE BERGH, broeder van den meer bekenden GILLES GILLESZ. DE BERGH, een schilder van regentstukken (te Maassluis) en van stillevens.

No. 5. H. BRAMER. Het stuk met de geharnaste „ruiters te paard” in de collectie CZERNIN is een echt en zeer karakteristiek werk van LEONARD BRAMER.

No. 8. COUWENBERCH. Dit is, wijl pendant van No. 10, JESABEL door de honden verscheurd, wellicht eene voorstelling van JESABELS gericht over de propheten (I Kon. XVIII vs. 4).

No. 9. COUWENBERCH, stelt de vlucht van CLOELIA over den Tiber voor.

No. 13. ADAM ELSHEIMER, is eene getrouwe schets naar den ELSHEIMER in de Münche-

¹⁾ Vgl. Alb. Stud. Leid: 16 Julii 1648. MATTHIAS VAN DEN BERGE, IJperensis, 30 jaar oud, M.

ner Pinakothek (Cat. No. 1390). De kleine figuren op den achtergrond van het schilderij zijn evenwel weggelaten.

No. 19. KAREL DU JARDIN. Deze teekening is genomen naar het schilderij in de collectie VAN DER HOOP (Cat. R. M. No. 731). Rechts is iets meer ruimte en links is iets weggelaten; de heuvelrei van 't verschiep ligt op 't schilderij iets hooger en op de teekening is de boomslog zeer vrij aangeduid.

No. 27. De naam op deze schets luidt

J. Lis

hetgeen alleen VAN of VAN DER LIS en niet JAN LIS kan beteekenen.

Ten slotte vestig ik nog de aandacht op de hoogstmerkwaardige schets No. 23 naar PIETER LASTMAN. Deze Bathseba toch van REMBRANDTS leermeester is blijkbaar diens prototiep geweest voor het schilderij in de verzameling STEENGRACHT. Het arrangement van het park, de waterpartij, de gebouwen op den achtergrond komen in vele punten overeen, Het spreekt evenwel van zelf, dat REMBRANDTS voorstelling in elk opzicht superieur is, niet het minst in de opvatting der naakte vrouwefiguur, waarin men zelfs in BRAMERS vluchtige schets het onbeholpene en gezochte, dat aan LASTMAN eigen is, herkent.

